

Pribula László[1]: A biztosítási szerződések hatályba lépésének egyes kérdései

Debreceni Jogi Műhely, 2007. évi (IV. évfolyam) 4. szám (2007. október)

A jogalkalmazás a kötelmi jogi jogvitákat döntően a kötelmi jog általános szabályai alapján dönti el – az egyes szerződésekre vonatkozó speciális szabályok jelentősége az utóbbi időszakban, a szerződések nagyobb részénél, csökkent, mindez következik a kötelmi jog dinamizmusából, az atipikus és a komplex szerződések megjelenéséből. Egyre kevésbé járható az az út, amely a konkrét szerződéseket egy merev séma alapján ítélné meg, gyakran két azonos nevű szerződés alkalmazandó szabályai között nagyobb az eltérés, mint elvileg különböző típusba tartozó szerződések esetén.

A következő rövid cikk a biztosítási szerződések hatályba lépésének néhány jellemző problémájával foglalkozik. A biztosítási szerződés létrejöttének, megszűnésének, a szolgáltatások esedékességének ugyanis az általános szabályokhoz képest olyan mértékben eltérő a logikája, amely gyakran félreértésekhez vezet, mindenekelőtt abban a kérdésben, hogy az adott feltételek mellett a biztosító kockázatban áll-e már, tehát a biztosítási esemény bekövetkezése esetében a biztosító szolgáltatási kötelezettsége fennáll-e vagy sem.

A szerződések többségénél nem okoz nagyobb gondot annak a meghatározása, hogy egyrészt a szerződés melyik időpontban jött létre (többnyire a szerződés aláírásának napján), másrészt, hogy a felek szolgáltatásai mikor esedékesek – mivel ezek a körülmények általában magából a szerződésből kiderülnek. Nincs ez gyakran másként azon szerződések esetében sem, amikor az egyik fél jellemző módon tömegesen köt hasonló tárgyú szerződéseket, akkor sem, ha a vele szerződő felet nem egyszeri, hanem folyamatos díjfizetési kötelezettség terheli, hiszen jellemzően a szerződés megkötésére akkor is a felek illetve a felek képviselői között kerül sor, másrészt rendszerint nem áll összefüggésben a szolgáltatások teljesítése a szerződés hatályba lépésével.

A biztosítási szerződések során sincs a kockázatban állással kapcsolatban jelentősebb vita, amennyiben a biztosítási szerződés megkötésére a biztosító irodájában, az első díjnak azonnal a biztosító pénztárába történő befizetésével kerül sor. A versengő biztosítók és biztosításközvetítők érdekei azonban sajátos szerződési megoldásokat alakítottak ki, olyan megoldásokat, amelyekben a szerződések létrejöttének, hatályba lépésének módja alapvetően eltér az általános szabályoktól.

Gyakori félreértés például, hogy a szerződő fél az aláírt ajánlatról már azt gondolja, hogy szerződést kötött. Még gyakoribb, és gyakran súlyos következményekre vezető feltételezés, hogy az alkusz részére átadott összeggel a fél már elérte, hogy a biztosító kockázatban legyen (ennek okára jól rámutat elemzésében Szabó Andrea[2], arra utalva, hogy bár az alkusz kétségtelenül a szerződő fél megbízottja, az alkusz közreműködése a biztosítónak legalább annyira érdekében áll, a biztosítót kíméli meg számos kiadástól). Gyakran nem tisztázott a felek szempontjából az sem, hogy az ügynökök vagy az alkuszek közreműködésével történő szerződéskötéseknél egészen mások lehetnek a jogkövetkezmények.

Jelenleg a biztosítási szerződések – ezen belül is a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítási szerződések és a CASCO vagyonbiztosítási szerződések – megkötésének talán legjellemzőbb módja a más szerződéseknél alapvetően ismeretlen „hallgatással történő szerződéskötés”, tehát hogy a szerződő fél és rendszerint a biztosításközvetítő (amely lehet alkusz vagy ügynök) által megfogalmazott ajánlatra, miután kötvény kibocsátására jogosult szervéhez az ajánlat beérkezik, a biztosító nem válaszol, tehát azt elfogadta. Mindez élesen szemben áll a

szerződések jogának természetes logikájával, azonban ez a módszer működik, sőt fel sem merül a gyakorlatban ennek a megváltoztatása. Aki azonban ennek a következményeit nem ismeri, gyakran kellemetlen meglepetésekkel szembesülhet.

A jogirodalomban többen felvetették már, hogy indokolt-e a polgári jog „a hallgatás nem beleegyezés” főszabálya alól a biztosítási szerződések létrejötte körében kivételt tenni. Bíró György így arra mutatott rá, hogy nemcsak az a kirívó, hogy csakis itt fogadja el a Ptk. a hallgatás-beleegyezés formulát, hanem logikátlan a visszamenő hatály kimondása is.[3] A biztosítási szerződések igen nagy számában ma is a biztosító hallgatása hozza létre a szerződést, különösen az alkusz vagy ügynök közvetítésével megkötött jogügyletek esetén. A Ptk. 216. § (2) bekezdése szerint a nyilatkozattétel elmulasztása - ha az nem ráutaló magatartás - csak akkor minősül elfogadásnak, ha ezt jogszabály rendeli, vagy ha a felek ebben megállapodtak. A jogszabály viszont csak ritkán teszi lehetővé a hallgatással történő szerződéskötést, hiányzik ugyanis a szerződés jogának egyik alapvető eleme, a konszenzusunak a szerződéskötés során való kifejezése. Természetesen ilyen esetekben sem indokolt olyan szerződések fenntartása, amelyek a felek közötti konszenzust minimális mértékben sem fejezik ki – tehát a jogalkotó megteremti a nyilatkozatot nem tevő fél részére a „menekülési útvonalat”. Felvetődik a kérdés, hogy akkor mi szükség van a szerződések létrehozásának erre a módjára. A rendszerváltozás előtt feltehetően fontos szempont volt az is, hogy egyes monopolhelyzetben lévő, ugyanakkor jelentős, gyakran nélkülözhetetlen szolgáltatásokat nyújtó vállalatokat kívánt a jogalkotó a szerződéskötésekre ezzel rászorítani. Érdekes ugyanakkor, hogy a ma már minden téren versengő biztosítók esetében ilyen lehetőség változatlanul fennáll, ugyanakkor pl. a rendszerint ma is monopolhelyzeteken alapuló közüzemi szerződések esetében jellemzően nem, függetlenül egyébként a szerződéskötési kötelezettségektől.

A hallgatással történő szerződéskötésre lehetőséget teremtő Ptk. 537. § (2) bekezdése – amely szerint szerződés akkor is létrejön, ha a biztosító az ajánlatra tizenöt napon belül nem nyilatkozik, illetve ilyen esetben a szerződés az ajánlatnak a biztosító vagy képviselője részére történt átadása időpontjára visszamenő hatállyal jön létre – a törvény hatályba lépésétől a mai napig egyetlen ponton sem változott. Hasonlóan nem változott a jogszabályhely (3) bekezdése sem, amely a hivatkozott „menekülési útvonalat” alapozza meg. Ehelyütt a Ptk. kimondja, hogy ha a biztosító kifejezett nyilatkozata nélkül létrejött szerződés eltér a biztosítási szabályzattól, a biztosító tizenöt napon belül – amely határidőt attól a naptól kell számítani, amelyen az ajánlat a biztosítónak kötvénykiállításra jogosult szervéhez beérkezett - írásban javasolhatja, hogy a szerződést a szabályzatnak megfelelően módosítsák, és ha a szerződő fél a javaslatot nem fogadja el, vagy arra tizenöt napon belül nem válaszol, az elutasítástól, illetőleg a módosító javaslat kézhezvételétől számított tizenöt napon belül a szerződést harminc napra írásban felmondhatja.

A hallgatással létrejött biztosítási szerződés egyik legjellemzőbb problémája – mint ahogy arra Fézer Tamás[4] is rámutatott – ha a biztosítási esemény az ajánlattételt követően, de a nyilatkozattételre meghatározott 15 napos határidő között következett be. Az ezen problémát körüljáró bírói gyakorlat a szerződés létrejöttének egy sajátos, mára a gyakorlatban általánosan alkalmazott, de más szerződésektől jelentősen eltérő módját alakította ki.

A Legfelsőbb Bíróság BH 1996.270. eseti döntése szemléletében jól felismerhető módon azokat a szerződő felet érő hátrányokat igyekezett minél inkább kiküszöbölni, amely a hallgatással történő szerződéskötés kockázataiban rejlik. Ennek érdekében a jogintézmény mintegy negyven éve tartó változatlanságán – bár a jogszabály szövege ugyanaz maradt – kissé oldott, és igyekezett az intézmény kivételes jellegét hangsúlyozni, Tehát ha csak egy mód van rá, akkor a szerződő félhez képest másik oldalon szereplő biztosításközvetítő

nyilatkozatai elfogadó nyilatkozatnak legyenek tekinthetőek, hiszen ez a szerződő fél érdekeit veszi mindenekelőtt figyelembe.

Az eseti döntés – amely a biztosítási jog fejlődésében óriási előrelépésnek tekinthető – értelmezéséhez azonban célszerű összefoglalni az alkusz és az ügynök jogállása közötti lényeges különbségeket.

A biztosításközvetítői tevékenység, tehát a biztosítási szerződés létrehozására irányuló rendszeres üzletszerű tevékenység alapvetően két formában végezhető, egyrészt ügynöki, másrészt alkuszi minőségben. Az ügynök úgynevezett függő biztosításközvetítő, egy biztosító biztosítási termékét, vagy több biztosító egymással nem versengő biztosítási termékét közvetíti, a biztosítóval munkaviszonyban vagy megbízási jogviszonyban áll. Az alkusz úgynevezett független biztosításközvetítő, az alkusz a szerződő fél, illetve biztosított megbízottja, az ő érdekükben látja el a tevékenységét. Amennyiben magánszemély közvetíti a biztosítási szerződést, értelemszerűen ő csak ügynök lehet, azonban az alkusz minősége általában a nevéből is kiderül. Mindez független attól, hogy az alkusz is általában megbízási jogviszonyban áll a biztosítókkal, általában több biztosítóval is. A megbízási legfeljebb a díj átvételére jogosíthatja az alkuszt, de semmi esetre sem teszi a biztosító képviselőjévé – ugyanakkor érthető módon a szerződő fél számára sokszor nem egyértelmű, hogy az alkusz az ő képviselője, az alkusz mulasztása nem a biztosító, hanem a szerződő fél terhére esik, ugyanakkor az ügynök a biztosító megbízottja, bár általános értelemben nem képviselője.

Tovább bonyolítja tehát a biztosítási jogviszonyt az is, hogy míg a Ptk. következetesen a biztosító képviselőjéről beszél, az ügynök nem tekinthető általános értelemben a biztosító képviselőjének! A megbízási szerződés jellemzően megalapozza azt, hogy a megbízott a megbízó képviselője legyen, azonban nem minden megbízási egyben képviselői megbízási is. A Ptk. 219. § (2) bekezdése szerint a képviselő cselekménye által a képviselt válik jogosítottá, illetőleg kötelezetté, ebből a szempontból a képviselő teljes körű annyiban, hogy amennyiben a másik fél tudomására nem hozott korlátozásból más nem következik, akkor a képviselővel megkötött ügylet olyan mint ha a képviselttel kötötték volna, a képviselő magatartásáért a képviselt sajátjaként felel. A Ptk. 69. § (1) bekezdése szerint viszont a biztosított (szerződő fél) nyilatkozata a biztosítóval szemben akkor hatályos, ha az a biztosító valamely szervezeti egységének (fiók, igazgatóság, főigazgatóság) jut tudomására – azzal együtt, hogy a jogszabály kimondja, hogy a rendelkezés nem érinti a biztosítási ajánlatnak, illetőleg a biztosítási díjnak a biztosító képviselője részére történt átadásához fűződő joghatályt. Mivel a képviselő esetében a képviselőhöz intézett jognyilatkozat egyben a képviselthez intézett jognyilatkozatnak is minősül, így a biztosítási ügynök jogállása már ebből következően sem egyenlő a képviselő jogállásával – maga a Bit. sem fogalmaz úgy, hogy az ügynök képviselő lenne. A törvény 48. § (1) bekezdése szerint az ügynök előkészíti a biztosítási szerződés megkötését, tevékenysége kiterjedhet a szerződés megkötésén túl - a biztosító ez irányú meghatalmazása esetén - a biztosítási díj átvételére, valamint a biztosító szerződésből eredő jogainak gyakorlásában és kötelezettségeinek teljesítésében való közreműködésre és a szerződéskötés lebonyolításában való közreműködésre.

Mindezzel együtt sem a joggyakorlatban, sem a jogirodalomban nem egyértelmű az ügynök képviselői szerepe, számos ítélet a jogvitákat a szerződő fél érdekeit figyelembe véve az ügynököt képviselőnek tekintve oldott meg, Benedek Károly egy tanulmányában[5] is azon az állásponton volt, hogy az ügynök a biztosító képviselőjének tekintendő..

Mindezek alapján az ügynök „képviselői” joga két vonatkozásban vizsgálható: egyrészt abban, hogy a biztosítási szerződésre vonatkozó ajánlat átvétele az ügynök részéről mennyiben befolyásolja a szerződés érvényességét, másrészt abban, hogy a díjnak az ügynök részére történő átadása milyen összefüggésben van a szerződés hatályosságával.

Az előző vonatkozásban a bírói gyakorlat az ügynököt lényegében a biztosító képviselőjének tekinti. A Legfelsőbb Bíróság BH 2000.103. számú eseti döntése értelmében a biztosítási ajánlat felvételénél az üzletkötő (tehát az ügynök) az ajánlatban szereplő kérdések tekintetében a biztosító megbízottjaként jár el – az eseti döntés összefoglalóan a „megbízott” szót használja, kétszer is azonban „képviselő”-nek mondja az ügynököt.

Visszatérve a Legfelsőbb Bíróság BH 1996.270. számú eseti döntésére, ennek értelmében, ha a biztosító ügynöke a biztosító által kidolgozott szerződési blanketta aláírásával egyidejűleg megjelöli a kockázatviselés kezdő időpontját, és az első díjrészletet is átveszi nyugta ellenében az ügyféltől, a biztosítót már nem illeti meg a szerződési ajánlat visszautasítására számára jogszabályban biztosított 15 napos határidő. A biztosító ügynökéért, megbízottjáért való felelősség indokolja azt, hogy meghatározott feltételek esetében ne a hallgatólagos szerződéskötés, hanem a kifejezett vagy ráutaló magatartásként értékelendő elfogadással történő szerződéskötés szabályait kelljen alkalmazni. Más szerződéstípusoknál mindez természetes, hiszen a képviselő nyilatkozatait a képviselt nyilatkozataiként kell tekinteni, és semmi nem indokolja, hogy amennyiben a képviselő és a másik szerződő fél a szerződés lényeges feltételeiben megállapodtak, így a szolgáltatás tárgyában, a szolgáltatás összegében, a felek által lényegesnek tartott körülményekben, akkor a képviseltnek ezt a megállapodást még külön jóvá kelljen hagynia. A biztosítási jogviszonynál a képviselői minőség részben más, azonban az eseti döntés erősen közelíti az általános szabályokhoz. Az eseti döntés indokolása kifejezetten felhívja arra a figyelmet, hogy a biztosítási ajánlat felvételével megbízott ügynök a biztosítási ajánlatban foglalt kérdések tekintetében a biztosító megbízottjának tekintendő. Amennyiben az ügynök a kockázatviselés időpontját dátumszerűen írásban közli, és a biztosítási díj első részletét is átveszi, a szerződő fél joggal értelmezheti úgy az ügynök nyilatkozatát, hogy ha már a kockázat beáll, a szerződés is létrejön. Elméletileg ekkor is lehetséges magán az ajánlaton közölni, hogy csak 15 nap elteltével - ha addig a biztosító nem nyilatkozik - jön létre visszamenőleges hatállyal a szerződés. Ilyen tájékoztatás hiányában, ha az ügynök a díjat átvette, és a kockázatviselés kezdő időpontját megjelölte, már nem tarthat fenn magának a biztosító további 15 napot, mert ez olyan visszaélésre adna lehetőséget, hogy a 15 napon belül bekövetkezett biztosítási esemény miatt visszautasíthatná a szerződő fél ajánlatát. Mindez azzal járna, hogy ténylegesen csak akkor vállalna az általa írt időponttól és az átvett díj ellenében kockázatot, ha nem következik be 15 napon belül a biztosítási esemény, de ha bekövetkezik, már nincs kockázata, mert visszautasíthatja az ajánlatot. A biztosítónak, mondja ki az indokolás, amely általános szerződési feltételeket használ, és maga dolgozza ki azt a szerződési ajánlatot is, amelyet hajlandó elfogadni, olyan módon kell a szerződés létrejöttének és hatálybalépésének idejét írásban meghatároznia, hogy a biztosítottak számára az egyértelmű legyen. Ennek hiányában úgy kell értelmezni az ajánlat szövegét, ahogy azt a szerződő fél értheti; azaz a kockázat meghatározott időponttól kezdődő írásbeli elvállalása és a díj átvétele a szerződési ajánlat elfogadását is jelentő ráutaló magatartás.

Az eseti döntést alaposan tanulmányozva látható, hogy az csak a szerződés létrejöttére, de nem a kockázatviselés kezdő időpontjára ad magyarázatot, ugyanakkor a biztosító képviselőjének jogállását nem tartja értelemszerűen egyenrangúnak más képviselő jogállásával. A díj átvételét a ráutaló magatartás elemeként fogja fel, ezzel együtt más szerződéseknél pusztán a szerződési feltételek meghatározása és elfogadása egyrészt az egyik fél, másrészt a másik fél képviselője részéről önmagában létrehozná a szerződést, biztosítási szerződéseknél a jogalkalmazó ehhez képest többletfeltételeket is igényel. Mindenesetre a hivatkozott eseti döntés jelentős előrelépés volt a biztosítási szerződések szemléletének más szerződésekéhez történő közelítésében.

Hasonlóan alakította át részben a bírói gyakorlat a biztosítási szerződések hatályba lépésének megoldásait, bár itt a biztosító még a Ptk. által is képviselőjének nevezett ügynök részére átadott díj a legenyhébb értelmezés szerint sem eredményezi önmagában a szerződés hatályba lépését.

Az adott szerződés érvényességétől meg kell különböztetni annak hatályát, ugyanis csak érvényes szerződés lehet egyben hatályos, de nem minden érvényes szerződés hatályos is, hiszen a felek a szerződés hatályának beálltát valamilyen felfüggesztő feltétel bekövetkezéséhez is köthetik. Ha egy biztosítási szerződés érvényesen létrejött, ennek alapján a biztosító kockázatviselését a szerződés hatályossága alapozhatja meg, amely a Ptk. 539.§ értelmében négyféle módon történhet :

Az első mód, amely főszabálynak tekinthető, amely szerint a szerződés az azt követő napon lép hatályba, hogy az első díjat a biztosító számlájára vagy pénztárába befizette a szerződő fél. Ide kapcsolódik az a megdönthető vélelem, mely szerint, ha a biztosító megbízottjának adta át a díjat a szerződő fél, az az átadást követő negyedik napon érkezik be a biztosítóhoz. Ezt a vélelmet csak a szerződő fél döntheti meg. A második megoldás, hogy hatályba lép a szerződés azon a napon, amikor a felek a díjfizetés elhalasztásában állapodtak meg, a halasztás ugyanis csak a díjfizetés esedékességét teszi későbbi időpontra, azonban a kockázatviselés azonnal megkezdődik, így a szerződés hatályba lép. Erről azonban a szerződésben meg kell állapodni. Harmadrészt, speciális védelmet jelent a biztosítónak az a rendelkezés, amely hatályba lépteti a szerződést azon a napon, amikor a biztosító díjigényét bírói úton érvényesíti. Negyedrészt a szerződés hatályba lépésének másik megoldása a Ptk.539.§ (1) bekezdésében nem hivatkozott, de a szerződések általános szabályaiból következően a felek által megállapított későbbi időpont is. Tehát a felek a szerződésben a kockázatviselés kezdő időpontját másképpen is meghatározhatják, azonban ha a díjfizetésre halasztásban nem állapodtak meg, ez a kezdő időpont nem lehet korábbi, mint ahogy az első díj a biztosító számlájára vagy pénztárába beérkezett, vagy azt a vélelem alapján beérkezettnek kell tekinteni. Ebből az következik, hogy amennyiben a felek a biztosítási szerződésben a kockázatviselés kezdő időpontját megállapították ugyan, de halasztásban nem állapodtak meg, akkor, ha ezen időponthoz képest később történik az első díj befizetése, a biztosító kockázatban nem a szerződésen szereplő kezdő időponttól, hanem a díj a biztosító számlájára vagy pénztárába történő beérkezését követő naptól áll. – ez utóbbi álláspontot fejti ki mind Bíró György[6], mind Fézer Tamás[7].

Lényegében a szerződés hatályba lépése és az első díj megfizetése közötti kapcsolat kétféle lehet: vagy az első díj megfizetésével lép a szerződés hatályba, és ettől az időponttól áll kockázatban a biztosító (általános díjfizetési konstrukció), vagy a felek az első díj megfizetésre halasztásban állapodtak meg, és akkor a biztosító a szerződés létrejöttétől kockázatban áll (halasztott díjfizetési konstrukció).

Természetesen a gazdasági élet a hatályba lépés meghatározásainak különböző kombinációit is kialakíthatja, ezek azonban nem kerülhetnek szembe a törvényi szabályozással. Különösen abban az esetben, ha ugyanaz a tulajdonos több vagyontárgyat is biztosít, jellemző az a részére adott kedvezmény, amely halasztott díjfizetésnek tűnik, mégsem teljesen az. Ilyenkor a felek meghatározzák a kockázatviselés kezdő időpontját, de feltételeken, úgy, hogy amennyiben az első díjat a szerződő fél meghatározott időn belül megfizeti, akkor a megjelölt időpont a kockázatviselés kezdő időpontja, ha pedig ezen meghatározott időn túl fizet, akkor a biztosító kockázatban csak a díj beérkezését követő naptól áll. Az ilyen típusú megállapodás az általános díjfizetési konstrukcióhoz képest a szerződő fél javára tér el annyiban, hogy a felek a hatályba lépés időpontját a díj egy meghatározott időtartamon belüli megfizetésétől teszik függővé, míg egyébként az általános szabályokat kívánják alkalmazni. Mivel a

megoldás a halasztott díjfizetés elemeit is magában hordozza annyiban, hogy a kockázatviselés kezdő időpontja, természetesen a szerződés megkötésének időpontjánál nem korábban, az első díj megfizetése előtti is lehet –, de azzal a lényeges eltéréssel, hogy az első díj megfizetésének elmulasztása nem vezethet a szerződés megszűnéséhez, mint a halasztott díjfizetési konstrukcióban jellemző.

Gyakori probléma, hogy a fél nem a biztosító pénztárába, számlájára fizet, hanem az első díjrészletet a biztosításközvetítő részére adja át. Értelemszerűen amennyiben az alkusz részére adta át ezt az összeget, az a biztosító felé teljesítésnek nem minősülhet, mivel az alkusz egyértelműen a szerződő fél megbízottja, tehát a díjnak a biztosító részére való befizetésben elmulasztása a szerződő fél terhére esik. Ha azonban az ügynök részére fizette meg az első díjat a szerződő fél, akkor a Ptk. 539.§ (1) bekezdése szerint attól a szerződés hatályba még nem lépett – hiszen a fizetésnek a biztosító pénztárába vagy számlájára kellett történnie, ugyanezen jogszabályhely (2) bekezdése értelmében azonban a törvény vélelmet állít fel arról, hogy a részére átadott díj a fizetéstől számított legkésőbb negyedik napon megérkezett a biztosító pénztárába vagy számlájára, így az ügynök esetleges elmulasztása csak annyiban eshet a szerződő fél terhére, amennyiben a vélelemmel szemben nem tudja a korábban történő, az összeg számlára, pénztárba érkezését igazolni, ugyanakkor annyiban nyugodtabb lehet, hogy az ötödik napon a biztosító kockázatban áll, akár befizette részére az összeget az ügynök, akár nem.

Ugyanakkor a bírói gyakorlat szintén a szerződő fél javára ebben a kérdésben is elmozdult. A Legfelsőbb Bíróság BH 1995.31. számú eseti döntése, illetve az ezt megalapozó Fővárosi Bíróság 41.Pf.20.427/1993/3. számú ítélete foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a biztosítási szerződés megkötésekor a biztosító megbízottjának átadott pénzösszeg esetében mikor kell a Ptk.539.§ (1) bekezdését, és mikor kell az 539.§ (2) bekezdését alkalmazni. Elképzelhető ugyanis, hogy ténylegesen a biztosító képviselőjének adja át a díjösszeget a szerződő fél, azonban az a biztosító számlájára történő befizetésnek minősül. A hivatkozott bírósági döntés szerint amennyiben a biztosító képviselője a biztosítási díj átvételét a biztosító által készpénzfizetési számlaként, egyben pénztári bevételi bizonylatként használt befizetési bizonylat átadásával vette át, akkor mivel ez a biztosító könyvelésének alapbizonylata, és a számviteli rendelkezéseknek megfelelően a befizetés időpontjában a fél részére olyan számviteli bizonylatot adtak át, amely számviteli nyilvántartás készítésére alkalmas, akkor ez közvetlenül a biztosító számlájára történő befizetésnek minősül. Ebből viszont következik, ha az átvételi elismervény nem ilyen bevételi bizonylat, hanem egyszerű elismervény, akkor ez mindössze azt tanúsítja, hogy a szerződő fél a díjat a biztosító képviselőjének fizette meg, így az nem közvetlenül a biztosító számlájára való befizetésnek minősül, tehát a Ptk. 539.§ (2) bekezdésében foglalt vélelem irányadó.

Az idézett eseti döntések és a jogszabály összevetéséből azonban kijelenthető: önmagában a biztosítási ügynök részére átadott díj nem jelenti a díjnak a biztosító részére történő átadását, mint ahogy az a klasszikus képviseleti jogállásnál lenne – hiszen akkor nem lenne értelme az idézett vélelemnek, mint ahogy annak a megkülönböztetésnek sem, hogy az ügynök a saját átvételi elismervénye ellenében vagy a biztosító bevételi pénztárbizonylatán veszi át az összeget.

Mindebből az is következne, hogy a folytatólagos díjak átvétele az ügynök részéről nem jelenti a biztosító részére való fizetést – természetesen amennyiben az ügynök a biztosító bevételi pénztárbizonylata átadásával veszi át a folytatólagos díjat, az ugyanúgy a biztosító részére, a biztosító számlájára történő közvetlen befizetésnek minősül. A folytatólagos díjak esetében a törvény logikai értelmezése alapján nem irányadó a Ptk. 539.§ (2) bekezdésének négy napos vélelme sem, hiszen azt a jogalkotó egyértelműen a biztosítási szerződés hatályba

lépéséhez kötötte. Így amennyiben az ügynök veszi át a folytatólagos díjakat, saját átvételi elismervénye ellenében, de az összegeket nem fizeti tovább a biztosító felé, akkor az adott időszak nincs díjjal fedezve, tehát mindez a szerződés megszűnéséhez vezethet – nem érintve azonban a megbízottért való kártérítési felelősség kérdését.

Felvethető azonban a kérdés, mi annak a jogkövetkezménye, ha a biztosító és az ügynök közötti szerződés értelmében az ügynök jogosult a biztosító nevében a díj átvételére?

A kérdés megválaszolása azért sem egyszerű, mivel mindkét megoldási lehetőség dogmatikai problémákhoz vezethet. Az egyik lehetséges válasz az, hogy ilyen esetekben a biztosító kifejezetten erre irányuló megbízása esetében a díj átvétele során az ügynök a biztosító képviselőjének tekinthető, tehát a biztosító nevében veszi át a díjakat, így mind az első, mind a folytatólagos díjak ügynök részére történő átadása a díjnak a biztosító részére történő átadását jelentené. A másik válasz szerint mindez a felek belső megállapodása, a szerződés hatályosulása, illetve fennmaradása tekintetében jelentősége nincs.

Az első megoldás elméleti problémája, hogy áttörni látszik a Ptk. alapvető szabályait, amely szerint a „képviselő” részére átadott díj nem minősül a biztosító részére átadott díjnak, legfeljebb – az első díj esetében – vélelmezhető, hogy az összeg a negyedik napon a biztosító pénztárába, számlájára beérkezett. A második megoldás viszont a szerződési szabadságot látszik korlátozni, amely a felek akaratát figyelmen kívül hagyva korlátozza a képviselet terjedelmét, hiszen a Bit. kifejezetten azt a fordulatot használja, hogy a biztosító „meghatalmazza” az ügynököt a díj átvételére, a meghatalmazás pedig egyoldalú képviseleti jogot alapító nyilatkozat.

A törvény szövegének értelmezése mégis az első álláspontot látszik alátámasztani. A Ptk. kommentár maga is úgy fogalmaz, hogy a szerződő fél a biztosítási díjat befizetheti a biztosító pénztárába, illetőleg annak számlájára, de átadhatja a biztosító képviselőjének is. Adott esetben a biztosító képviselőjének tekinthetők a biztosítók irodáiban hivatalosan tartózkodó és feladatkörüknél fogva ügyintézésre feljogosított dolgozói, akár üzleti, akár ügyviteli állományban, illetve a biztosítási ügynökök, ez utóbbiak kizárólag a biztosítási ajánlatok és díjak átvételére jogosultak.

Ha az ügynök nem jogosult a biztosítási díj átvételére, akkor a biztosítóval kötött megállapodásnak akkor tesz eleget, ha az első és a folytatólagos díjakat nem veszi át, hiszen nincs erre felhatalmazása, tehát nem veheti át. Így csak akkor jöhet szóba a Ptk. 539.§ (2) bekezdésének vélelme, ha az ügynök jogosult a díj átvételére, tehát ha a biztosító megengedi részére, hogy a díjakat átvehesse. Ha viszont a díj átvételére való felhatalmazással azt mondanánk ki, hogy ebben a vonatkozásban az ügynök a biztosító képviselőjének tekinthető, ezért a részére átadott díj a biztosító részére átadott díjnak tekintendő, akkor a vélelem soha nem is jöhetne szóba. Ha ugyanis az ügynök nem jogosult a díj átvételére, nem fizethetne részére a szerződő fél. Ha viszont jogosult, ezen értelmezés alapján az közvetlenül a biztosító részére való teljesítést jelentene – tehát ez a megállapodás nem töri át a Ptk. sajátos intézményét, és ha az első díj megfizetése szempontjából az ügynök nem képviselő, akkor értelemszerűen a folytatólagos díjak szempontjából sem az. Ezért az ügynök részére történő fizetés nem jelenti egyben a biztosító részére történő fizetést – még akkor sem, ha az ügynök kifejezetten jogosult a díj átvételére.

A biztosítási szerződések létrejötte és hatályba lépése az általános szabályokhoz képest a jogviszony sajátosságaiból eredően számos más jogterületen ismeretlen elemeket tartalmaz, ugyanakkor észrevehető, hogy a gyakorlat – a biztosított oldal érdekeinek szem előtt tartásával – még ezzel együtt is a speciális intézményeket kisebb részben a szerződések általános logikája felé igyekszik befolyásolni.

László Pribula[1]: Doubtful questions in connection with the effectiveness of insurance contracts

The dispensation of justice most often makes decisions in legal disputes about contract law on the basis of the general rules of contract law. The freedom of making contracts and the dynamism of contract law have resulted in an agreement that the conditions of the contract and the general rules should generally be considered to an increasing extent rather than the special regulations referring to the given contract. However, there are some contracts which theme, subjects and content require the application of special rules that result in solutions hard to interpret for parties inexperienced in law and that are radically different from those recommended by the general rules of contract law. Insurance contracts are those type of contracts, where the rules determine when the contract comes into existence and effect and when the services are due. These regulations are based on a logic that is radically different from the general rules, so they can often lead to serious misunderstandings. It is discernable in the judiciary practice that the dispensation of justice respects the specific features of insurance contracts, but tries to interpret the rules in a way that draws near to the general rules of contract law. The decisions of the Hungarian Supreme Court give priority to the interests of the insured parties and allow in fewer cases when the insurance company is exempted of its obligation of payment. However, judiciary practice has little effect on the content of insurance law. It seems justified to make insurance companies work out as detailed and clear conditions as possible and make them disclose the orders basically concerning their obligation of running risks.

[1] Adjunct university teacher at University of Debrecen Faculty of Law; Civil Law Department; Judge at the Court of Debrecen City

[1] A szerző a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszékének egyetemi adjunktusa és a Debreceni Városi Bíróság bírójája.

[2] Szabó Andrea: A biztosítási ügynök jogállása (Napi Jogász 2002/7. 23.-26. o.)

[3] Bíró György: Szerződési alaptípusok (Miskolc Novotni Kiadó 1997. 348.o.)

[4] Csécsy György – Károlyi Géza – Törő Emese – Petkó Mihály – Fézer Tamás : A gazdasági szféra ügyletei (Debrecen Kossuth Egyetemi Kiadó 2006. 243. o.)

[5] Benedek Károly : A biztosítási ügynök (Magyar Jog 1991/2. 96.-98.o.)

[6] Bíró György : im. 349. o.

[7] Csécsy György – Károlyi Géza – Törő Emese – Petkó Mihály – Fézer Tamás : im. 244. o.